

BOUWEN IN DE BIJLMER

Marijke Beek

Boerderijen langs Weespertrekvaart en Gaasp

In deze rubriek dit keer geen aandacht voor een recent gebouw, maar voor de boerderijen in de buurt van Geerdinkhof. Op dit moment werk ik in opdracht van de gemeente aan het op kaart zetten van boerderijen binnen de gemeentegrenzen. Bij het fietsen langs de vele boerderijen in Amsterdam Noord, langs de Amstel, in Amsterdam-west en in Zuidoost valt op dat bij ons in de buurt voor Amsterdam veel buitenbeentjes staan, die onderling wel opvallend op elkaar lijken.

Boerderijen gesloopt of gespaard

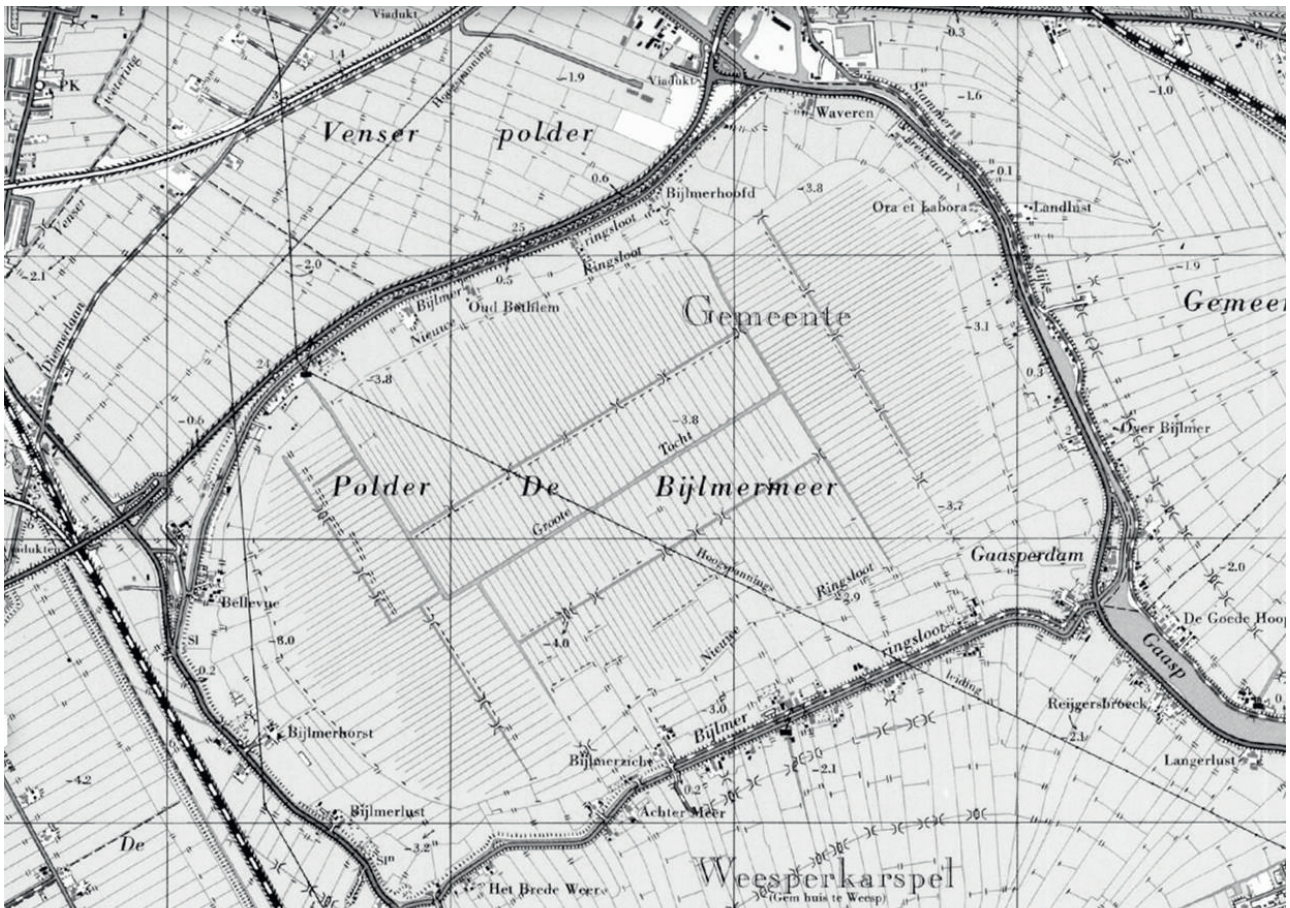
Bij het maken van de eerste schetsen voor de uitbreidingswijk de Bijlmer, lagen rondom, langs de rand van de Bijlmerpolder, tientallen boerderijen. Zij hadden namen als Bijlmerzigt, Bijlmerlust en Bijlmerhoofd. Die boerderijen stonden op de nominatie om gesloopt te worden voor het bouwrijp maken van de polder. Bij de meesten is dat ook inderdaad gebeurd. Maar dat nogal wat boerderijen aan één kant, namelijk langs de Weespertrekvaart er nog staan is geen toeval. Toen binnen de ge-

meente in 1968 werd overlegd hoe het "Parkgebied langs de Gaasp" of de huidige Bijlmerweide eruit zou kunnen zien was de conclusie: "Onderzocht wordt of de boerderijen langs het Weesper Zandpad als bouwwerken gehandhaafd kunnen worden. Gedacht wordt aan een bestemming als kinderboerderij of in relatie met schoolwerktuintjes". Overigens was toen ook het plan de weg af te sluiten voor doorgaand verkeer en alleen te gebruiken voor wandelaars en fietsers. Het (Weesper) Zandpad heet nu Provincialeweg en is een echte doorgaande verkeersweg geworden.

Weespertrekvaart of Gaasp?

Er is altijd verwarring over de naam van de waterloop langs Geerdinkhof: Weespertrekvaart of Gaasp? De kaart uit 1882 laat zien dat het smalle, rechte en gekanaliseerde noordelijk deel in feite de trekvaart heet, bij de verwijding (vanaf de Zuider Bijlmer Ringvaart) gaat het om de rivier de Gaasp, die uiteraard ook als trekvaart naar Weesp fungeerde. De Weespertrekvaart is als vaarroute aangelegd in 1639. Bij de aanleg werd gebruik gemaakt van al bestaande vaarwegen, waaronder de Bijlmeringvaart en de Gaasp. (www.topotijdreis.nl)

Polder Bijlmermeer met boerderijen langs de Ringdijk rondom, topografische kaart 1961 (www.topotijdreis)

Vanaf het begin was het plan dus al om enkele boerderijen te sparen en zo is het ook gegaan. In de eigenlijke Bijlmerpolder bleven vijf van de ooit ruim 20 boerderijen staan, alle vijf langs de Weesperrekvaart. De boeren werden uitgekocht door de gemeente die nog steeds een groot deel van de gebouwen in bezit heeft.

Een mooi voorbeeld van een - helaas - gesloopte boerderij is *Connais toi même*, die vanaf eind 19de eeuw op het terrein van de huidige schooltuinen stond, vlak naast de nog bestaande boerderij.

Connais toi même (ken uzelve) met een fraaie voorgevel met koeienkoppen en een zomerhuis ernaast, vóór de sloop

Iets dergelijks gebeurde in de naastgelegen Oostbijlmerpolder verderop langs de Gaasp. Daar verscheen geen uitbreidingswijk maar werden de boeren ook uitgekocht, omdat de Gaasperplas werd gegraven en het park aangelegd voor de - in 1982 geopende - Floriade. Ook hier zijn vrijwel alle boerderijen gesloopt, behalve die langs de rivier. Sommigen kregen een rol op het Floriade-terrein, de een als 'Theetuin aan de Gaasp' (Reijgersbroek) en de ander als locatie van het projectbureau (Langerlust).

Melk voor de stad

Ten noorden én ten zuiden van het IJ vinden we vanaf 1500 vooral melkveehouderijen, omdat de waterstand te hoog is geworden voor akkerbouw en graan. De verse melk werd dagelijks naar de stad vervoerd over de weg of over het water en werd door 'melkboeren' direct aan de Amsterdammers verkocht, ofwel uit de

melkkar, via een winkeltje, of huis-aan-huis door melkmeisjes. Snelheid was essentieel want melk kon immers snel verzuren. Alleen verder van de stad af gelegen boeren maakten kaas, die natuurlijk veel langer houdbaar is. Amsterdam en de melkveeboerderijen er omheen waren dus wederzijds afhankelijk van elkaar. Zonder de boeren geen melk, maar zonder Amsterdam geen boeren want geen inkomsten.

Een buiten voor stadsbewoners

De boerderijen fungeerden niet alleen als 'melkkoe' van de stedelingen, sommigen dienden ook als buitenplaats voor vermogende stadsbewoners. Dat is bekend van de buitenplaatsen langs de Amstel, het Gein en de Watergraafmeer, maar ook langs de Weesperrekvaart was dat het geval. De meeste buitenplaatsen lagen aan de Gaasp, omdat de grond in de Oostbijlmerpolder beter was: Gaasperdam, Reijgersbroek, Langerlust en Huize Driemond stonden daar naast elkaar. Boerderij *Langerlust* is gebouwd door de regentenfamilie van Loon ter plekke van hun buitenplaats. Uiteraard zal de familie het woongedeelte in de zomer als buitenplaats hebben gebruikt. Maar

ook wat eenvoudiger Amsterdammers bouwden een plek om buiten te kunnen zijn, zoals de boerderij Palestina aan de overkant van de Gaasp. Die is gebouwd voor een Joodse juwelier als buitenverblijf in de zomer.

Boerderijtypen in Amsterdam

In Nederland hebben boerderijonderzoekers een aantal verschillende typen boerderijen onderscheiden, en een paar daarvan vinden we terug rond Amsterdam.

Dat zijn de bekende *stolpboerderij* met zijn piramidevormige kap (vooral in Amsterdam-Noord), en de *Amstellandse boerderij* vooral ten zuiden van het IJ. Amsterdam is een overgangsgebied waar zowel de boerderijen uit Noord-Nederland als die van Midden-Nederland te vinden zijn. De gewone Amstellandse boerderij bestaat uit een voorhuis, daarachter het middenhuis als woongedeelte voor het boerengezin met daarachter een stal, die in elkaars verlengde liggen. De nok van het voorhuis staat of haaks op de weg of parallel eraan. Zo zien heel wat boerderijen bij ons in de buurt eruit. Hadden ze een stadsbewoner als eigenaar, dan verbleef die vaak in de zomer in het voorhuis. De boerenfamilie woonde dan in het middenhuis, tegen de stal aan.

'Stadse' woonhuizen met stal

In Zuidoost hebben we niet alleen te maken met de Amstellandse boerderij, maar vooral met een ongebruikelijke variant daarop: een 'stedelijk' aandoend woonhuis met een stal erachter! Vanaf eind 19^e eeuw maar vooral begin 20ste eeuw ziet dat eruit als een vrijstaand woonhuis en niet zozeer als boerderij. Was er geen stal aangebouwd dan had het ook in een woonwijk kunnen staan. De invloed van de nabijgelegen stad is voelbaar! Dit soort mengvorm-boerderijen gaan we in dit artikel bekijken. Van Geerdinkhof langs de Provincialeweg naar Driemond en aan de overkant terug.

Een fraai voorbeeld van zo'n woonhuis-met-stal is de boerderij van Waveren (**Provincialeweg 56**), ofwel de manege. Op de topografische kaart staat in 1879 op dezelfde plek al een boerderij met die naam, waarschijnlijk afkomstig van Anthony van Waveren, een van de bedijkers van de Bijlmermeer. De huidige boerderij is in Amsterdamse School stijl gebouwd in 1934 naar ontwerp van

de Weesper architect E.W Raadsheer. Het huis heeft een overhangende kap, glas in lood bovenin de ramen en rood-witte luiken in de voorgevel. De manege huisvest nu maar liefst 60 paarden, waarvoor een aantal nieuwe bijgebouwen is neergezet. Aan de boerderij zelf is sinds de bouw niet veel veranderd.

De veel soberder boerderij **Provincialeweg 44** dateert volgens de gevelsteen uit hetzelfde jaar 1934. Achter het woonhuis staat een veel lagere stal, en ernaast een wagenschuur met grote deuren. Het huis heeft een smal hoog raampje in de geveltop. De boerderij is intussen gesplitst en vanuit de Bijlmerweide is te zien dat de stal met grote ramen tot woonruimte is verbouwd. Het woongedeelte heet nu *La bonne Espérance*. Alweer een Franse naam!

Provincialeweg 35 ligt aan de andere kant van de A9, en is in 1936 een eindje van de weg af gebouwd in de Oostbijlmerpolder, waar de Gaasp op zijn breedst uitwaaiert. Achter het 'stadse' woonhuis met een opvallend steile kap en rood-witte luiken staat een lage, korte stal en ernaast een wagenschuur. Deze boerderij is een van de weinigen die zich niet achter overdadig groen verschuilt.

De meest bijzondere boerderij in deze rij is de *Hofstede Langerlust* **Provincialeweg 22-24**, met een voor een boerderij zeer ongebruikelijke plattegrond. Het complex is gebouwd op dezelfde plek als de voormalige buitenplaats Langerlust, die eigendom was van regentenfamilie Van Loon. Die familie liet in 1927 ook de boerderij ontwerpen door architect A. Hissink. Achter het fraaie woonhuis staat - héél uitzonderlijk - een dwarsgeplaatste stal met riet op de kap, met daarachter een hooiberg, een paardenstal en een wagenberging. Volgens het bouwdoosje heeft op deze plaats een voorganger gestaan, wellicht de boerderij van de buitenplaats. Een aantal jaren heeft de Colour Kitchen hier kleinschalige horeca gerund, maar helaas staat het gebouw al enige tijd leeg en de hekken zijn op slot. Rond de boerderij zien we een bijzondere erfinrichting met vier bruine beuken, fruitboomgaard en tuin met buxushaagjes. Geen wonder dat de procedure is gestart om deze boerderij tot gemeentelijk monument te maken. Aan de overkant van het water staan

ook heel wat boerderijen, daar is niet veel gesloopt. Ook hier is een aantal boerderijen met een 'stedelijk' uiterlijk te vinden.

Lange Stammerdijk 28 en 26 staan vlak naast elkaar, met voor boerderijen uitzonderlijk weinig tussenruimte. De eerste is in 1917 gebouwd als 'stedelijk' woonhuis met een hoge stolpschuur zoals die normaal zijn in Amsterdam-Noord. Het woonhuis heeft rood-witte luiken. Het geheel is gebouwd als tweede huis voor een Joodse juwelier, hetgeen de naam *Palestina* verklaart. Nummer 26 bestaat uit een opvallend woonhuis met een lage stal erachter, gebouwd in 1928 en met de fraaie naam *De Goede Hoop*. Het woonhuis heeft een gebroken kap en rood-witte luiken.

De fraaie boerderij *Over Bijlmer* (**Stammerdijk 36**), ligt zoals de naam al zegt, tegenover het laatste stukje van de Bijlmerpolder. De boerderij is gebouwd in 1937 en ziet er uitzonderlijk uit door zijn enorme, prachtige, rode dak, dat aan de voorgevel net iets opwipt. Die stal is nog breder dan het stads aandoende woonhuis ervoor. Bijzonder zijn ook de twee ventilatieluiken op de kap.

Boerderij *Landlust* (**Stammerdijk 25**) tenslotte heeft een mooi voorhuis met fraaie versieringen in de top, een stal erachter en een zomerhuis ernaast dat op eenzelfde manier is versierd. Ze lijken moeder en kind. De gebouwen zijn in 2015 gerenoveerd en nu runt Cordaan er een zorgboerderij en zit er een kwekerij die ook als dagbesteding dient. Naar verluidt is dit complex eigendom van de gemeente, net als de boerderij waar dit artikel mee begon.

Literatuur

- Astrid Aarsen, *Landelijk Amsterdam, monumenten van het buitenleven*, uitg. Bas Lubberhuizen 2003, t.g.v. Open Monumentendag
- Van Cruyningen en Goudeau, *Monumentale boerderijen in Amsterdam*, Stichting Historisch Boerderij Onderzoek (SHBO) in opdracht van Bureau Monumenten en Archeologie Amsterdam, 2003
- Evert Verhagen, *Van Bijlmerpolder tot Amsterdam Zuidoost*, SDU, 1987

Provincialeweg 56 Van Waveren

Provinciale weg 44

Provinciale weg 35

Provincialeweg 22-24 Langerlust

Lange Stammerdijk 28 Palestina

Lange Stammerdijk 26 De Goede Hoop

Stammerdijk 36 Over Bijlmer

Stammerdijk 25 Landlust